

УДК 341.1/8:327.56(073)

**ГАЗЬКІ КОНВЕНЦІЇ 1899 ТА 1907 РР.
ПРО МИРНЕ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СУПЕРЕЧОК**

**THE HAGUE CONVENTIONS OF 1899 AND 1907
ON PEACEFUL SETTLEMENT OF INTERNATIONAL DISPUTES**

Миколаєнко Я.Ю.,
*аспірант кафедри міжнародного права
Українського державного університету
фінансів та міжнародного права*

Проаналізовано найважливіші аспекти Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 рр. про мирне вирішення міжнародних суперечок. Розглянуто основні методи вирішення міжнародних суперечок, які передбачені в даних конвенціях. Розкрито ставлення відомих науковців до Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 рр. Зроблені відповідні висновки та узагальнення.

Ключові слова: конвенція, міжнародна суперечка, звичай, конференція, збройне зіткнення, арбітраж, третейський суд.

Проанализированы важнейшие аспекты Гаагских конвенций 1899 и 1907 гг. О мирном разрешении международных споров. Рассмотрены основные методы решения международных споров, которые предусмотрены в данных конвенциях. Раскрыто отношение известных ученых к Гаагским конвенциям 1899 и 1907. Сделанные соответствующие выводы и обобщения.

Ключевые слова: конвенция, международный спор, обычно, конференция, вооруженное столкновение, арбитраж, третейский суд.

The most important aspects of the Hague Conventions of 1899 and 1907 on peaceful settlement of international disputes are analyzed. The main methods of settling international disputes stipulated in these conventions are reviewed. The attitude of well-known scientists to the Hague Conventions of 1899 and 1907 are revealed. The appropriate conclusions are drawn and generalizations are made.

Key words: convention, international dispute, custom, conference, armed conflict, arbitration, arbitral tribunal.

Постановка проблеми. Переломні процеси в світовій спільноті та в Україні, які почалися рік тому показали, що світу потрібні надійні методи вирішення міжнародних спорів. Тому вивчення основних норм Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 років про мирне вирішення міжнародних суперечок, які являють собою перше узагальнення політико-правового арсеналу норм і звичаїв, нині є актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема вирішення міжнародних конфліктів мирним шляхом отримала не достатній розвиток в працях вітчизняних вчених. Разом з тим окремі аспекти в Гаазькій конвенції 1899 і 1907 року все ж таки були висвітлені в працях таких вчених, як: В. Т. Маляренка, А. П. Чернеги, О. І. Кільдюшкіної, Г. В. Єрьоменко, І. І. Присяжнюк, Ю. Л. Бошицький та ін.

Метою дослідження є аналіз Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 років про мирне вирішення міжнародних суперечок, а також визначення та аналіз арбітражу як засобу вирішення конфліктів.

Відповідно до мети завдання даної роботи є: а) проаналізувати праці вчених які розглядали питання Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 років. б) сформулювати поняття та юридичну силу арбітражного суду як способу вирішення спору мирним шляхом. в) проаналізувати структуру та юридичну силу конвенцій. г) зробити висновки і дати рекомендації стосовно Конвенцій та арбітражу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На I Гаазькій мирній конференції 1899 року було укладено Конвенцію про мирне врегулювання міжнародних спорів, яка на II Гаазькій конференції 1907 року була викладена в новій редакції. Це дало початок особли-

вогостану у становленні та затвердженні в міжнародних відносинах принципу мирного врегулювання суперечок. По суті, це була перша, хоча і боязка, спроба закріпити в міжнародному праві принцип мирного вирішення спорів, та деякою мірою обмежити право держави на війну. Скликання першої Гаазької конференції було ініційоване імператором Миколою II, чому передували дві ноти російського уряду: від 12 серпня і 30 грудня 1898 р. Причому, другою нотою були передбачені три основні пункти, які були метою скликання конференції: 1) обмеження озброєнь; 2) пом'якшення способів ведення і знарядь війни; 3) поліпшення мирних способів закінчення суперечок між державами. Дослівно третій пункт перераховував такі процедури: «застосування, в підходящих випадках, добрих послуг, посередництва і добровільного третейського розгляду з метою запобігання збройних зіткнень між державами, угода про способи застосування цих засобів та встановлення одноманітної практики в їх вживанні «На конференції були представлені всі європейські країни, а також США, Мексика, Китай, Японія, Персія і Сіам» [1].

За цим конвенціям держави-учасниці погодилися забезпечувати мирне залагодження своїх міжнародних суперечок та уникати, наскільки це можливо, звернення до сили у стосунках між собою. Конвенції детально регламентували деякі мирні засоби вирішення спорів (добрі послуги, посередництво, слідчі комісії) і передбачили створення Постійного третейського суду.

Конвенція про мирне вирішення міжнародних зіткнень включає в себе п'ять розділів та складається з 97 статей. В ній прописані такі основні способи мирного вирішення міжнародних спорів, як :

– Переговори, які можуть бути як між сторонами конфлікту так і багатосторонні.

– Добрі послуги, що означає намагання країн не учасниць конфлікту чи міжнародних органів сприяти створенню умов для початку переговорів між країнами учасницями міжнародного конфлікту для запобігання ескалації. Треба зазначити, що добрі послуги не зобов'язують сторони конфлікту до якихось дій, але дають можливість створення умов для мирного вирішення конфлікту. Також держава чи міжнародний орган, який надає добрі послуги, фактично не є учасником переговорів.

– Посередництво, а саме участь у переговорах третьої сторони на її умовах. Статус посередника кардинально відрізняється від статусу країни чи організації, яка надає добрі послуги

– Створення слідчої комісії, яка створюється на основі договору між сторонами конфлікту та в свою чергу визначає питання, повноваження та інші важливі складові процесу для виконання комісією поставлених задач (Розділ III конвенції)

– Арбітраж, який відбувається у міжнародному третейському суді який був створений в 1899 році за рішенням Першої Гаазької конференції. Даний спосіб мирного вирішення міжнародних спорів був закріплений в Конвенції про мирне вирішення міжнародних зіткнень в Розділі IV. Міжнародний Тре-

тейський суд має повноваження вирішувати міжнародні спори між сторонами конфлікту суддями за їх вибором та на основі поваги до права. Сторони спору, які звернулися до суду беруть на себе обов'язок добросовісного виконання третейського рішення [1].

Третейський суд являє собою самий ефективний та справедливий спосіб вирішення міжнародного спору, який не був залагоджений дипломатичним шляхом. Суд може вирішувати спори, які уже виникли також ті, що можуть виникнути в майбутньому і може їх вирішувати як повністю так і його частину за бажанням сторін. Також країни укладаючи договір можуть заздалегідь вказати, що всі спори по даному договору будуть вирішуватись у третейському суді, якщо цей договір підпадає під юрисдикцію третейського суду.

Значним кроком в закріпленні в міжнародному праві арбітражу, як способу вирішення міжнародних спорів мирним шляхом є його закріплення в Гаазьких конвенціях 1899 і 1907 років по мирним вирішення міжнародних спорів. Так, у статті 15 зазначено, що «Міжнародний третейський суд має предметом рішення розбіжностей за їх вибором і на підставі поваги до права» [1].

Основною перевагою третейського суду є те, що формально, з винесенням рішенням спір закінчується, так як сторони заздалегідь або після виникнення спору домовилися про дотримання винесеного рішення. Як відмічав Л. Оппенгейм «Арбітражне рішення є остаточним, якщо в договорі про арбітраж не передбачене інше» [2]. Слід зазначити, що ця перевага являє собою і недолік. Це не стимулює країни до вирішення конфліктів саме таким шляхом, оскільки як і вирішення міжнародного спору в Міжнародному Суді, рішення є обов'язковим і оскарженню не підлягає стаття 60 Статуту Міжнародного Суду «Рішення остаточне і не підлягає оскарженню. У разі спору про суть або обсяг рішення, тлумачення його належить Суду за вимогою кожної сторони» [3]. Підтверджує обов'язковість виконання рішень.

Недосконалість даного методу також в тому, що кожен із суб'єктів суперечки повинен погодитись на розгляд спору в третейському суді. Коли спір зачіпає життєво важливі інтереси чи має політичний підтекст і країни відчувають вразливість її міжнародно правової позиції чи відсутність впевненості в тому, що їх докази будуть мати силу і суд постановить не в їхню користь, намагаються уникнути даного виду мирного вирішення міжнародної суперечки.

Виходячи з цього, були виключені із сфери компетенції арбітражу такі питання як суперечки, які відносяться до виключно юрисдикції країни, та такі, які стосуються територіальної цілісності країни, які стосуються військової діяльності і звичайно суперечки, які за Статутом ООН покладені на Раду Безпеки, за виключенням коли Рада Безпеки ООН знімає це питання зі своєї юрисдикції і надає право сторонам вирішити цей спір іншими процедурами мирного врегулювання.

В сучасній міжнародній практиці такі спеціалізовані заклади ООН як ЮНЕСКО, ЮНІДО, міжнарод-

на організація праці, всесвітній поштовий союз та інші вибрали як основний спосіб вирішення спорів саме третейський суд.

Російська делегація, і зокрема Ф. Ф. Мартенс, запропонували новий і оригінальний спосіб вирішення даних зіткнень – міжнародні слідчі комісії, які так блискуче довели свою доцільність через п'ять років, в знаменитому Гульському інциденті. Звертаючись до самого тексту конвенцій про мирне вирішення міжнародних зіткнень 1899 і 1907 рр., виявляється, що основна ідея криється у перших статтях конвенцій. Але, якщо перша стаття, яка говорить, що «в видах можливо більшого попередження звернення до сили у відносинах між державами договірні сторони погодилися спрямовувати всі свої зусилля до мирного вирішення міжнародних суперечок» [1], з міжнародно-правової точки зору невразлива, то ситуація, яка передбачає, що: «у випадках серйозних розбіжностей або зіткнень держави погоджуються, перш ніж взятися за зброю, звертатися, наскільки дозволять обставини, до добрих послуг, або до посередництва однієї або декількох дружніх держав [1] – застереженням «наскільки дозволять обставини» позбавляє вимоги конвенції обов'язкового характеру, тим самим споконвічно зумовлюючи міжнародно-правову силу всіх 61 статей».

Характеризуючи положення перших статей обох конвенцій, Д. В. Левін писав: «Це була гола декларація, ні до чого не зобов'язуюча» [4]. Такої ж точки зору дотримувалися і автори праці «Від Декрету про мир до Декларації миру», відзначаючи, що «слабкість формулювань відомих Гаазьких конвенцій про мирне вирішення міжнародних суперечок найбільш переконливо доводить юридичну необов'язковість звернення до мирних засобів в дожовтневу епоху» [5].

Застосування інститутів мирного вирішення міжнародних суперечок в повній мірі залежало від доброї волі і бажання держав учасників суперечок, але не було обов'язком з точки зору міжнародного права. Як підкреслював Г. В. Шармазанашвілі, «не змінили існуючого положення прийняті на Гаазьких конференціях 1899 і 1907 рр. Конвенції про мирне вирішення міжнародних суперечок, хоча ці конвенції і встановлювали процедуру мирного врегулювання міждержавних розбіжностей, вони не передбачали в категоричній формі заборони війни як засобу вирішення спорів» [6].

Незважаючи на зайву «гнучкість» вимог конвенцій, слід зазначити, що прийняття конвенцій стало переломним моментом у розвитку міжнародного права. За оцінкою Ф. Ліста, перша мирна конференція в Гаазі ввела постійну палату третейського суду «відкрила можливість вирішувати міждержавних суперечок правовим шляхом» [7].

Говорячи про роль розглянутих Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 рр., Г. А. Пушмін зазначав, що вони «вперше створили систему міжнародно-правових засобів мирного вирішення міждержавних суперечок, узагальнивши і кодифікувавши розрізнену до цього практику застосування окремих засобів мирного врегулювання» [8].

За оцінкою С. Л. Єгорова, прийняття Конвенції 1899 р. про мирне вирішення міжнародних зіткнень «фактично поклато початок процесу нормативного наповнення принципу мирного вирішення міжнародних спорів, що є одним з основоположних принципів сучасного міжнародного права» [9]. Гаазька конвенція про мирне вирішення міжнародних зіткнень стала першою багатосторонньою угодою, в якій було узагальнений весь наявний політико-правовий арсенал норм і звичаїв, що стосується мирного врегулювання міжнародних суперечок.

Історія формування принципу мирного вирішення міжнародних спорів розпочалася з Гаазьких конференцій миру 1899 і 1907 рр., ініційованих Росією. Обидві конвенції передбачали обмеження застосування збройної сили для вирішення міжнародних суперечностей. Проте такі формулювання, як «по можливості», «наскільки дозволять обставини» залишали державам-учасникам право вибору між воєнними і мирними засобами вирішення міжнародних спорів [7].

Висновки. Отже, Гаазькі конференції 1899 і 1907 рр. стали переломним етапом у формуванні принципу мирного врегулювання суперечок.

Конвенція про мирне вирішення міжнародних зіткнень 1907 року включає в себе самі ефективні способи вирішення міжнародних спорів мирним шляхом. Закріплює в собі повноваження, структуру, порядок розгляду та порядок оголошення рішення третейського суду. Держави учасниці даної конвенції ще раз закріпили статус третейського суду в вирішенні міжнародних спорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про мир нерозв'язання міжнародних зіткнень 18.10.1907 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_938.
2. Статут Международного Суда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/icjstatute.php>.
3. Казанджян Р. К предыстории самоопределения Нагорного Карабаха. – М., 1997. – 52 с.
4. Камаровский Л. А. Гаагская мирная конференция 1899 г. – М., 1902. – 104 с.
5. Кашлев Ю. Б. Общеввропейский процесс: вчера, сегодня, завтра. – М. : Международные отношения, 1990. – 184 с.
6. Международное право / Л. А. Камаровский, проф. В. А. Ульяницкий, прив.-доц. – М. : Унив. тип., 1908. – 276 с.
7. Клименко Б. М. Мирное разрешение территориальных споров. – М. : Международные отношения, 1982. – 183 с.
8. Клименко Б. М. Ушаков. Н.А. Нерушимость границ – условие международного мира. – М., 1975.
9. Пушмин Э. А. Мирное разрешение международных споров. – М. : Международные отношения, 1974. – 175 с.